

Didactica textului liric. Activități de postlectură

Dr. Oxana GHERMAN

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, R. Moldova

Procesul de receptare a textului liric în cadrul lecțiilor de limbă și literatură română se desfășoară în câteva etape: 1) etapa de **prelectură** (activități de reactualizare a cunoștințelor, de anticipare a temei/ ideilor/ atmosferei lirice, de pregătire psiho-afectivă a formanților pentru o receptare optimă, de captare a atenției și provocare a interesului față de aspectele ce urmează a fi abordate); 2) etapa de **lectură** (lectură inițială/ tehnică și lecturi repetate, diverse strategii de lectură colectivă și individuală); 3) etapa de **postlectură** (activități prin care se expun primele reacții mentale/ afective ale elevilor față de textul receptat, înțelegerea stratului de suprafață al textului (prin analiză fonetică, lexicală, morfologică, sintactică, ortografică, și a stratului de profunzime prin analiză literară, activități de interpretare; activități de evaluare/ lectură critică. Parcurgerea în ordine logică a acestor etape, fără a le omite sau exclude pe unele și supralicita pe altele, punând accent pe elementele reprezentative și particulare speciei/ stilului/ limbajului artistic, va asigura un demers didactic de calitate prin care receptarea textului liric va avea un impact formativ durabil, favorizând atingerea finalității educației literar-artistice – „formarea cititorului cult de literatură artistică și a premiselor pentru educația artistic-estetică generală” [1, p. 3].

Etapa de postlectură poate începe cu activități care urmăresc exteriorizarea primelor reacții afective, reflexive, asociative ale elevilor la textul propus spre studiere. După audierea lecturii-model (în interpretarea profesorului; a unui actor, a autorului – materiale audio, video ș.a.) și/ sau lectura individuală a poeziei, se pot aplica metode de înregistrare a reacției imediate, aplicându-se tehnici de tipul *Reacției cititorului*, *Bliț*, *Agenda cu notițe paralele*, *tehnica VAS*, se pot prezenta și comenta, prin *discuție ghidată*, secvențele cele mai palpante/ emoționante/ inspirate din text. Aceste activități vor avea ca rezultat conștientizarea de către tânărul cititor a propriilor reacții față de poezie ca produs estetic și raportarea sa atitudinală la semnificațiile de suprafață. Fixarea primelor impresii este necesară și pentru compararea acestora cu interpretările și aprecierile finale, globale, dezvoltându-se atât capacitatea de intuire a mesajului (prin titlu, cuvinte-cheie, motive, atmosferă afectivă), cât și abilitatea de lucru cu textul într-un proces sistematizat, care, adus la automatism, va deveni o competență de lectură independentă a poeziei dincolo de ușile școlii.

Totodată, în etapa de postlectură, procesul de receptare va continua în câteva faze principale: **1. analiza textului liric, 2. interpretarea și 3. evaluarea/ integrarea**. Cea mai migăloasă dintre ele pare a fi analiza. Conform dicționarului explicativ, termenul „a analiza” are sensurile principale de “1. A cerceta un întreg, un fenomen etc., examinând fiecare element în parte. 2. A examina un text din diferite puncte de vedere.” [2]. Procesul de analiză, prin urmare, presupune câteva operații intelectuale: „descompunerea” întregului în componente; examinarea separată a fiecărei părți; descrierea părților din diferite perspective; identificarea funcției fiecărei părți în cadrul întregului și a interdependenței dintre părți. În urma realizării calitative a acestor operații, se poate trece la sinteză care constă în reasamblarea întregului perceput prin prisma părților constituente, adică la un nivel profund și complex – de interpretare și evaluare.

Având în vedere etapele și fazele prelecturii, lecturii și postlecturii, întregului proces de receptare a unei poezii nu îi este suficientă o singură oră academică. Etape se vor repartiza în secvențe didactice separate. Lecția de lectură a unei poezii va începe cu activități de prelectură și se poate încheia cu lectura individuală, exersarea unei lecturi expresive, înregistrarea primelor reacții, memorizarea fragmentară/ integrală a textului. Analizei, interpretării și evaluării textului li se vor dedica timp în funcție de numărul de ore programat curricular, respectând consecutivitatea etapelor procesului de receptare.

Analiza poeziei presupune o relectură a acesteia, însă concentrată nu pe procesul lecturii în sine, ci pe identificarea și observarea unităților, trăsăturilor și principiilor funcționale ale elementelor în vederea reconstituirii substanței de idei. Realizând trecerea de la perceperea prin lectură a „corpului” poetic ca

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

Întreg la cercetarea detaliilor, analiza face posibilă înțelegerea profundă a textului la mai multe niveluri. Prin analiză, fiecare element trebuie să devină explicit ca parte componentă, cât și raportat la alte constituențe și la întreg. Eficiența procesului analitic va spori atunci când, înainte de a purcede la activitățile analitice, se vor lua în calcul particularitățile textului (aspecte de conținut și de formă: specia; particularitățile compoziționale și prozodice, substraturile semnificante) și se va trece în revistă instrumentarul necesar în raport cu cel posedat de tinerii cititori (în caz că acest lucru nu s-a făcut în etapa de prelectură). Dacă diferența dintre „setul” de noțiuni necesare unei analize optime și cel pe care elevii îl posedă la moment este prea mare, atunci textul va fi inaccesibil pentru această categorie de cititori, iar rezultatele analizei și interpretării vor fi superficiale.

Analiza va începe, așadar, cu procedura de descompunere structurală a textului în unități. Această activitate va face cititorul să descopere multitudinea și diversitatea elementelor ce formează mecanismul textual, procesul de fragmentare realizându-se aparte sau în complementaritate cu observarea, cercetarea particularităților detaliilor identificate, definirea lor. Pentru o abordare analitică logică, acest proces se poate efectua pe niveluri:

- Fragmentare compozițională: nr. de strofe, nr. de versuri în strofă; măsura versurilor;
- Fragmentare lexico-semantică: observarea și înțelegerea tehnică a faptelor de limbă;
- Fragmentare fonetică: identificarea elementelor care produc efecte sonore evidente (prozodice, stilistice).
- Fragmentare a limbajului artistic în unități: identificarea figurilor de stil;
- Fragmentarea lumii reprezentate: identificarea instanțelor artistice (eul poetic, personaje lirice, adresant), imaginilor artistice etc.

Structural, o operă lirică poate fi fragmentată conform varia criteriilor. „Alte opere lirice, ca de exemplu pastelurile, pot fi construite din unu, două sau mai multe tablouri, a căror delimitare se poate realiza în funcție de posibilitatea de a raporta fiecare tablou la imaginea integrală a poeziei.” [3, p. 16]. O modalitate didactică tradițională de fragmentare, observare și definire a unităților unui text artistic se efectuează prin **lectura explicativă**. Incluzând un „complex de metode, ea reprezintă o adevărată strategie didactică, deoarece lectura explicativă necesită conversație, explicație, povestire și chiar demonstrație.” L. Antonesei încearcă o delimitare în etape a acestei strategii. „Etapile sau stadiile lecturii explicative prin care se face receptarea mesajului textului (îndeosebi la acela narativ), sunt următoarele:

- citirea integrală a textului;
- lecturarea pe fragmente și analiza la prima vedere a acestora se poate realiza în mod tradițional prin discuția ghidată sau interogarea frontală: cum înțelegeți expresia sau secvența...?
- conversația generalizatoare, cu privire la conținutul textului;
- recitirea de încheiere care ar putea certifica-consolida opiniile lansate” [4].

Prin lectura explicativă se verifică gradul de înțelegere a semnificațiilor semantice ale cuvintelor. „Se consultă dicționarul pentru elucidarea semnificațiilor cuvintelor noi și selectarea sensului celui mai potrivit al cuvântului în contextul din care a fost luat, se atribuie semnificații provizorii (care vor fi certificate sau infirmate la și după etapa de analiză) unor expresii inedite [idem]. Eventual, noile achiziții lexicale pot fi valorificate în alte produse ale unor sarcini în acest scop, numărul și cerințele cărora nu vor cauza abateri de la temă sau suspendări îndelungate ale procesului de receptare a textului artistic. Un efect benefic pot avea sarcinile care se încheie cu o comparație între paradigmatica unor unități lexicale în poezie și în limbajul curent.

Cu lectura explicativă începe, de fapt, într-un mod mai delicat, **analiza lingvistică**, care este rezonabil să se efectueze înainte de a trece la analiza literară, deoarece elementele acesteia constituie unități mai mici care, formând unități complexe, creează structuri semnificante (ale lumii imaginate) în textul liric. Prin analiza lingvistică a poeziei, pe lângă faptul că se pun în aplicare noțiunile gramaticale studiate,

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

rezultatele lor furnizează date importante pentru analiza literară și facilitează procesul de interpretare și evaluare a textului studiat. Iată aspectele de limbă care pot prezenta interes într-o poezie:

Analiza fonetică	Analiza lexicală	Analiza morfologică	Analiza sintactică	Analiza ortografică	Analiza punctuației
Vocale/ consoane; Diftongi, triftongi, hiat etc. prezente în poezie	Cuvintele mono- și polisemantice Sinonime antonime, omonime, paronime; arhaisme, neologisme; forme populare; regionalisme; diminutive/ augmentative; forme rare; expresii frazeologice; creații lexicale etc.	Părțile de vorbire (substantive, adjective, verbe, adverbe, pronume, prepoziții, conjuncții, articole)	Părțile de propoziție; structura unităților sintactice ale versurilor (propoziții și fraze)	Ortografierea diferitor părți de vorbire din textul liric studiat	Folosirea anumitor semne de punctuație în poezie – particularitățile și rolul acestora

Rezultatele analizei lingvistice vor avea, deci, impact dublu asupra elevilor: pe de o parte, le va consolida cunoștințele despre noțiunile limbii și competențele de operare cu acestea în activități practice, iar pe de altă parte, îi va deprinde să utilizeze resursele lingvistice cu scopul de a descoperi semnificațiile profunde ale textului artistic.

După analiza lingvistică a poeziei, se va trece la analiza literară, iar elementele elucidate anterior se vor valorifica în concluzii și se vor relaționa acesteia. **Analiza literară** a textului liric presupune cercetarea specificului limbajului artistic individualizat, inedit, care marchează stilul poetului. În școală, aceasta se realizează în funcție de instrumentarul teoretic pe care îl posedă elevii de la fiecare clasă. Procesul de analiză literară va începe la lecție, individual sau colectiv, sub monitorizarea și ghidarea profesorului, poate continua acasă, iar la revenire, rezultatele acestuia vor fi expuse și valorificate în etapa de interpretare. Sunt analizate mijloacele de expresie, procedeele stilistice și prozodice, care duc la decodificarea fondului de idei și sentimente care au declanșat actul creației și care contribuie nemijlocit la reflectarea mesajului poetic. Pentru o predare organizată, se poate aplica o analiză pe straturi a elementelor literare:

Stratul fonetic	Stratul lexico-semantic	Stratul morfologic	Stratul sintactic/ al punctuației	Stratul imagistic
Tipuri de rimă, ritm Organizarea versurilor în strofe Prezența figurilor sonore: aliterație, asonanță, eufonie, onomatopee. Refren, repetiție, anaforă, epiforă, enumerație Contraste sonore	Tropii (figurile semantice): comparația, metafora, epitetul, simbolul, oximoronul, hiperbola, litota, gradația, alegoria, metonimia ș.a. Jocurile de cuvinte; Motivele poetice	Mărcile gramaticale ale personajului liric (formele verbului și pronumele) Frecvența anumitor părți de vorbire (substantive și adjective sau verbe și adverbe) pentru crearea atmosferei textului (statică sau dinamică, veselă/pozitivă sau sumbră/negativă) Valori stilistice ale părților de vorbire	Figurile sintactice: paralelismul; inversiunea; chiasmul; Valori stilistice ale elementelor ce țin de topică Figurile retorice: exclamația, invocația, interogația retorică	Imaginile artistice Elemente de cronotop

Analiza se va încheia cu sinteză, realizată prin simple concluzii sau prin **interpretarea textului liric**, care reprezintă conferirea de semnificații elementelor constituente, funcțiilor/ rolurilor și raporturilor acestora în conturarea imaginilor artistice. Această operație intelectuală este mai complicată, deoarece solicită nu doar

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

gândire critică, experiență lectorală, ci și creativitate, viziune individuală clară asupra lucrurilor puse în discuție. Interpretarea se poate realiza prin tehnici ca *GPP*, *Floare de lotus* (formularea ideilor principale/ secundare), *6 de ce?*, *eseu de 5 minute*, *Jurnal reflexiv*, și activități cum ar fi identificarea/ relevarea semnificației unei secvențe poetice (figură de stil, pereche de versuri, strofă), comentariul literar al unui fragment sau al întregului (prin care se fructifică produsele procesului de înțelegere într-un text metaliterar personalizat); formularea și comentarea mesajului global, eseu de sinteză. Aceste tipuri de activități se pot realiza și prin organizare grafică a rezultatelor interpretării sau pot fi produse care îmbină analiza cu interpretarea, așa cum sunt cele propuse mai jos:

Modelul 1:

Secvența	Figura de stil	Semnificații/ sugestii

Modelul 2:

Versul / versurile	Asocierile pe care le provoacă	Semnificația

Modelul 3:

Fragmentul	Imagini artistice	Comentarii

Procesul hermeneutic trebuie să conducă de la înțelegerea decontextualizată (poezia percepută doar prin elementele lexico-semantice) spre o comprehensiune contextuală (implicând și biografia autorului, backgroundul literar, istoric, social în care a apărut textul, elementele intertextuale, paratextuale etc.). În clasele liceale procesul de interpretare va include și o abordare contextuală (raportarea textului la opera integrală a autorului, la specie/ gen/ curent literar sau chiar la aspecte istorice și sociologice ale epocii): biografică, metafizică, simbolică, arhetipală, mitocritică, axiologică etc. De asemenea, în liceu se vor practica activități de metacogniție, de înțelegere și conștientizare a modului în care a fost tratat/ perceput textul, de meditație asupra procesului intelectual de creație a unui atare tip de text. În această etapă, elevii vor sesiza elementele care i-au făcut confuzi la început și modalitățile prin care obstacolele în receptare au fost depășite, iar elementele neclare textului au fost elucidate.

Pentru etapa de evaluare/ integrare se vor practica activități de prezentare și argumentare a părerii proprii, cum ar fi metoda *PRES*, care, în opinia specialiștilor, „ajută elevii să-și exprime opinia cu privire la problema abordată în operă, le dezvoltă capacitatea de argumentare. Procedura de aplicare prevede respectarea a patru pași, aceștia fiind scriși din timp pe un poster (P. – Exprimați-vă punctul de vedere; R. – Faceți un raționament (judecată) referitor la punctul de vedere expus; E. – Dați un exemplu pentru clarificarea punctului de vedere; S. – Faceți un rezumat (sumar) al punctului vostru de vedere.” [5] De asemenea, tehnici eficiente de generalizare, interpretare și expunere/ argumentare a ideilor proprii sunt *Cercetare împărtășită*, *Argument în patru pași*, *Graficul conceptual*, *Linia valorii*, *Păstrează ultimul cuvânt pentru mine*, *Citate ș.a.*, scopul concret și etapele cărora sunt descrise în literatura de specialitate [6]. Opiniile și ideile elevilor se vor raporta și la aprecierile critice care pot analizate și discutate frontal, în perechi, în echipe, comentate individual, exprimând argumentat acordul sau dezacordul cu acestea. Având în vedere că „autorul, ca și textul, nu determină niciodată un singur semnificat, din contra, generează mai mulți semnificați, chiar laolaltă și deodată, relativizând și destabilizând înțelegerea ca atare a textului” [7], profesorii ar trebui să fie receptivi, deschiși, permisivi în ceea ce privește interpretarea de către elevi a stratului de idei în moduri diverse, neașteptate, chiar contradictorii, în condițiile în care aceștia își argumentează logic și își ilustrează cu exemple opiniile.

În fine, orice text liric nou testează capacitatea elevilor de cerceta fenomenele lingvistice și literare, dar și de a le înțelege într-un mod general sau particular, inedit. O receptare eficientă a poeziei va duce la

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

interiorizarea ideilor și experiențelor intime, la topirea fondului de idei al textului în structura spirituală a elevului, condiționând favorabil modul său de viață.

Referințe

[1] „Curriculum national la limba și literatura română”, clasele V-IX, Chișinău, 2019.

[2] www.dexonline.ro

[3] F. Ciobanu, „Elemente de metodică a predării limbii și literaturii române”, Budapesta: ELTE, , 2015 // https://metodika.btk.elte.hu/file/TAMOP_BTK_BMK_5.pdf

[4] L. Antonesei, „O introducere în pedagogie”, Iași: Polirom, 2002.

[5] C. Șchiopu, „Interpretarea textului literar: tehnici de creativitate”, în: Limba română, nr. 11-12, 2011 // <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1306>

[6] Ch. Temple, J. L. Steele, K. S. Meredith, „Aplicarea tehnicilor de dezvoltarea gândirii critice”, ghidul IV, adaptare: T. Cartaleanu, O. Cosovan, Chișinău: Didactica Pro, 2003.

[7] O. Costea, „Aspecte ale receptării textului literar în școală” //

http://euromentor.ucdc.ro/euromentor/rom/aspectealereceptariitextuluiliteraroctaviacostea_3.pdf